

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Рівненський державний гуманітарний університет

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА:

***минуле, сучасне,
шляхи розвитку***

Збірник наукових праць

*Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету*

**Випуск 17
У 2-х т. Том I**

Засновано у 2000 році

Рівне – 2011

ББК 63.3(4Укр)-7
У45
УДК 94(477)

Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. У 2-х т. – Вип. 17. – Рівне: РДГУ, 2011. – Т. 1. – 319 с.

У збірнику вміщено статті науковців вищих навчальних закладів, присвячені розгляду історико-мистецької проблематики переважно західноукраїнських теренів. Певна частина матеріалу висвітлює різнобічні грані теоретико-методологічних проблем українського мистецтва. Окремий розділ складають повідомлення, огляди та рецензії.

Для науковців, студентів, аспірантів та усіх тих, хто цікавиться вітчизняною історико-мистецькою спадщиною.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Виткалов В.Г.** – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

- Баканурський А.Г.** – доктор мистецтвознавства, професор (Одеса)
Бондарчук Я.В. – кандидат мистецтвознавства, доцент (Острог), заступник головного редактора
Виткалов С.В. – кандидат мистецтвознавства, доцент (Рівне), відповідальний секретар
Горпенко В.Г. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Захарчук-Чугай Р.В. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Іваницький А.І. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Кияновська Л.О. – доктор мистецтвознавства, професор (Львів)
Овсійчук В.А. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Постоловський Р.М. – кандидат історичних наук, професор (Рівне)
Ричков П.А. – доктор архітектури, професор (Рівне)
Супрун-Яремко Н.О. – доктор мистецтвознавства, професор (Рівне)
Троян С.С. – доктор історичних наук, професор (Рівне)
Федорук О.К. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Стоколос Н.Г. – доктор історичних наук, професор (Рівне)
Жилук С.І. – доктор історичних наук, професор (Рівне)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 15560-4032 Р.
Зареєстровано Міністерством юстиції України, наказ № 1489/5 від 18.08.2009 р.*

Упорядник тому: проф. **Виткалов В.Г.**

Рецензент: **Афанасьєв Ю.Л.** – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету ім. Б.Грінченка

Друкується за рішенням вченої ради РДГУ (протокол № 5 від 30 грудня 2011 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

Збірник зареєстрований Президією ВАК України як фахове видання з проблем мистецтвознавства (постанова № 2409/2 від 9.02.2000 р.) та перереєстрований як фахове видання з культурології (постанова № 1-05/5 від 18.11.2009 р.) та мистецтвознавства (постанова № 1-05/4 від 14.10.2009 р.)

ISBN 978–966–8424–76–2

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011

УДК 94(477)

Г.Д. Борейко

ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» У РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА РІВНЕНЩИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної науки все частіше увага дослідників зосереджується на вивченні культурного та духовного відродження нації. Одне із вагомих місць національного відродження посідає театральне мистецтво, що завжди було важливою складовою духовного життя.

Актуальність дослідження полягає у визначенні ролі товариства «Просвіти» в розвитку театрального мистецтва Рівненської області.

Об'єктом дослідження є мистецька діяльність товариства «Просвіта».

Предметом – процес розвитку театрального мистецтва на території Рівненщини міжвоєнного періоду.

Мета статті – проаналізувати діяльність товариства та визначити його роль у формуванні театральної культури регіону та піднесенні національної самосвідомості.

Аналіз вітчизняної літератури показує, що вченими (С.Шах, А.Качора, С.Волинець, К.Бартошівич, В.Дорошенко та ін.) підготовлено чимало наукових розвідок, у яких відображено різні напрями роботи «Просвіти». Серед сучасних науковців, що досліджують роль «Просвіти» у розвитку театральної культури, варто назвати І.Зуляка [1], А.Грицана [2], С.Яблунівського [3], Н.Толошняк [4], А.Прокіп [5] та ін. Проте у наукових публікаціях питання визначення ролі товариства в розвитку театрального мистецтва Рівненщини міжвоєнного періоду вивчено ще недостатньо, що і зумовило дану розвідку.

С.Яблунівський зазначає, що театральне життя в провінції зазначеної вище доби не можна уявити без товариства «Просвіта» – найбільш масової громадської інституції. Його осередки, які ще в дореволюційний час відігравали важливу роль у піднесенні національної свідомості українців, стали особливо популярними в невеликих містечках і навіть селах [3; 6; 11].

У Рівненському повіті вона теж була чи не найпопулярнішою. Свій початок на цих теренах вона бере з 1917 року, але офіційно зареєстрована 7 червня 1920 р. у повітовому старостві; тоді ж розпочала організацію курсів режисерів, що започаткували на селі видовищну пропаганду, здійснюючи постановки кращих п'єс українських класиків.

Театрально-аматорська діяльність стала однією з найбільш поширених та важливих сфер діяльності «Просвіти». Це зумовлювалося тим, що театральне мистецтво було найбільш доступним і популярним засобом національно-громадського та морального виховання, сприяло поліпшенню матеріального становища просвітянських осередків [7]. Драматичні гуртки були єдиним фондом, адже саме на виручені кошти від постановок вистав утримувалися бібліотеки, хати-читальні, влаштовувалися концерти та організовувалися хоріві гуртки.

Починаючи з 1924-1928 рр. діяльність театральних аматорських гуртків в області, набула широкого розмаху, кількість яких з кожним роком зростала. До керівництва гуртками при філіях товариства запрошувалися кращі представники сільської і міської інтелігенції, серед яких чимало талановитих акторів та режисерів без професійної підготовки.

Найбільші театральні гуртки були організовані в Костополі, Здолбунові, Острозі, Степані, Дубно. У Рівному був відкритий аматорський театр залізничників, який очолив емігрант із Росії О.Бояров, що ставив п'єси лише російських драматургів.

Не були байдужими до театрального мистецтва і жителі сільської місцевості. Аматорами-активістами слід вважати гуртки із села Шубків, Клевань, Городок, Оржів Рівненського повіту. Репертуар таких театральних гуртків складався із п'єс українських

драматургів («Безталанна» І.Карпенка-Карого, «Наталка Полтавка» І.Котляревського, «Назар Стодоля» Т.Шевченка та творів інших авторів. Аматорські гуртки існували також і в селах Сінне, Тучин, Гориньград. У їх репертуарі: «Суета», «Дай серцю волю – заведе в неволю», «Як ковбаска та чарка, то минеться сварка». Декорації та костюми гуртківці виготовляли власноручно. Всі вистави ставилися у другій половині дня чи ввечері, але виключно у святкові дні. Вхід на перегляд вистав був платний, а отримані кошти передавали товариству «Просвіта», яка передплачувала періодичну літературу для хат-читалень, надавала допомогу бідним сім'ям та дитячим притулком. Окрім постановок вистав, гуртківці, щорічно, на Різдво Христове колядували, організовували Вертеп, а кожного року 10 березня, у день смерті Тараса Шевченка, влаштовували академію де читали вірші та співали пісень.... Усі тексти п'єс і творів, які залучалися до репертуару,...проходили сувору цензуру польської влади....Театральні колективи орієнтувались на драматургію корифеїв українського театру, однак, як зауважує І.Жилінський, «...цензура не дозволяла ставити вистави українською мовою. Але коли вирішували дати згоду, то примушували ще щось грати польською...» [8; 29].

Незважаючи на утиски, «Просвіта» намагалася також організувати перегляд вистав гастролюючих драматичних театрів, відвідування концертів приїжджих українських хорів, влаштовувати вечори пам'яті видатних українських діячів. Частим гостем на Рівненщині був Волинський український театр Миколи Певного.

Географічне розташування м. Рівне дозволило йому стати головним торгівельним центром Волинського воєводства. У 1930 р. тут започатковано щорічний ярмарок «Targi Wolynski» (Волинські Торги), на яких демонструвалася чимала культурна програма. Торги завжди відкривав воєвода, а далі «на імprovізованій сцені одягнені в яскраве національне вбрання аматори-артисти виконували обжинкових пісень, водили хороводи й танці. Урочисто проходило і закриття свята. Під час ярмаркування улаштовувалися концерти, вистави, вечори відпочинку, веселі забави» [9; 135].

Утім, до основних недоліків організації театральної справи слід віднести те, що, по-перше, на території Рівненщини ніколи не було професійного театру, який міг би підняти культурно-освітній розвиток населення; по-друге, метою майже всіх професійних театрів, що гастролювали територією області, було матеріальне зацікавлення, а не розвиток української театральної культури та збереження рідної мови; по-третє, театральний осередок Лейби Зафрана перестав виконувати свої функції, перетворившись на заклад із демонстрування кінофільмів. Та все ж, незважаючи на утиски польської влади, «Просвіта» відіграла значну роль у культурно-духовному житті населення, збереженні української мови, піднесенню культурно-освітнього рівня народу через кращі зразки української класики, а також формуванню національної самосвідомості.

Драматичні гуртки не припиняли своєї діяльності і після офіційного закриття товариства. Натомість почали відкриватися інші культурні осередки. У 1937 р. у селах Західної України розпочали свою діяльність «Просвітянські хати», що склалися із драматичних і хорових гуртків. Цьому сприяло Волинське українське об'єднання (ВУО), одним із керівників якого був С.Скрипник. Принагідно зазначимо, що в 1930-х роках племінник С.Петлюри Степан Скрипник проводив активну громадську діяльність у Рівному, був учасником визвольних змагань 1917-1920 років (старшиною в армії УНР), обирався послом до Сейму, членом міського магістрату Рівного, був організатором і активним учасником просвітянських організацій – «Союз Українок», «Рідної хати», товариства ім. Лесі Українки, засновником часопису «Волинь» [10; 70-77].

Найбільш активно «Просвітянська хата» діяла в с. Самостріли Корецького р-ну. У постановках цього осередку висміювалися дії тодішньої влади (польської, а згодом радянської) та висвітлювалися подвиги українських патріотів, що загинули в боротьбі за Українську державу. З цього приводу А.Жив'юк зазначає: «Члени гуртка «Просвітянської хати» в Самострілах поставили п'єси «Дідова казка», «В кігтях ГПУ», «Клянемося могилами

героїв», «Батраки».

Просвітянський хор, яким керувала Аполлінарія Смикало, виконував пісні «Україно – мати, кат сконав», «Ще не вмерла Україна». В помешканні А.Смикало зберігалася невеличка бібліотека, що слугувала «Просвітянській хаті». У ній були книги «Холодний яр» Ю.Горліс-Горського, «Червоний чад» В.Юрченка, «Волинь» У.Самчука, «Гайдамаки» Д.Мордовця [11; 353].

Вересень 1939 року став для Рівненщини ще одним етапом випробувань. Радіючи звільненню від польської влади, одна частина населення радо вітала прихід Червоної армії, або, як його називала радянська пропаганда, «визвольний похід»; інші «скептично ставилися до такої пропаганди, знаючи лицемірність сталінської ідеології, стримано оцінювали зміну влади у місті і занепокоєно чекали наступних її кроків» [9; 86].

У вересні 1939 р. припинило свою діяльність Волинське українське об'єднання, була ліквідована самострілівська «Просвітянська хата» та засуджено її організатора, місцевого священика С.Борщевського. З приходом радянської влади встановлюється контроль над усіма сферами суспільного життя – політичною, економічною, громадською і культурною. Припинили свою роботу культурні товариства та об'єднання, поступово зменшилась і кількість драматичних колективів.

Отже, товариство «Просвіта» відіграло помітну роль у розвитку театрального мистецтва Рівненщини міжвоєнного періоду. Кращі представники української інтелігенції та духовенства йшли на жертви заради збереження національно-культурних здобутків, підняття культурно-освітнього рівня населення. Завдяки цьому в довоєнний період, за часів панської Польщі та радянської влади, культурне життя мешканців Рівненщини було насиченим і різнобічним. Незважаючи на всілякі заборони і утиски з боку влади, населення намагалося зберегти свою самобутність, мало можливість брати участь у культурно-просвітницькій діяльності. Громадські товариства, створені на території Рівненщини, та окремі діячі з Волині й Галичини зробили значний внесок у піднесення національної свідомості українського народу, дослідження та збереження театральної культури регіону, що стало прикладом для сьогодення.

Джерельні приписи

1. Зуляк І.С. Використання «Просвітою» професійного хору, театру і технічних засобів в культурно-просвітній діяльності в Західній Україні у міжвоєнний період / І.С. Зуляк // Наук. зап. Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В.Гнатюка. Серія: Історія / За ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2010. – Вип. 6. – С. 95-105.

2. Грицан А. Просвітня зоря Прикарпаття / А.Грицан. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – 180 с.

3. Яблунівський С.В. Реалізація державної політики розвитку театрального мистецтва за часів української центральної ради / С.В. Яблунівський // Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.

4. Толошняк Н.А. Культурно-освітня та художньо-масова діяльність товариства «Просвіта» Галичини у публіцистичній спадщині Бориса Кудрика / Н.А. Толошняк // Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

5. Прокіп А. В. Використання можливостей кооперації для розвитку театрального мистецтва (на прикладі діяльності М.Галушинського) / А.В. Прокіп // Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

6. Державотворці. «Просвіта» Рівненщини на шляху до української України (1917-2007): Зб. ст., матеріалів та док., присвячених 140-річчю утворення Всеукр. «Просвіти» та 90-річчю створення «Просвіти» на Рівненщині. – Рівне: Олег Зень. – 2008. – 233 с.

7. Музично-драматична діяльність Луцької повітової «Просвіти» / Режим доступу: <http://5ka.at.ua/load/kultura>.

8. Жилінський І.Ф. Історія театрального мистецтва Рівненщини / І.Ф. Жилінський. –

Рівне: Олег Зень, 2009. – 660 с.

9. Поліщук Я.О. Мандрівка крізь віки. Нариси історії міста / Я.О. Поліщук. – Рівне, 1998. – 196 с.

10. Давидюк Р.П. Степан Скрипник як посол до польського Сейму (30-ті роки ХХ століття) / Р.П. Давидюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2001. – Вип. 2. – С. 70-77.

11. Реабілітовані історією. Рівненська область // Наук.-документ. вид.: У 27 т. / Голов. редкол. П.Т. Тронько та ін. – Кн. 1 / Обл. редкол. В.М. Королюк та ін. – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. – 583 с.

Резюме

Досліджено роль товариства «Просвіта» у розвитку театрального мистецтва Рівненщини міжвоєнного періоду, його значення у відродженні театрально-мистецької діяльності та формуванні культурно-освітнього життя області.

Ключові слова: товариство «Просвіта», аматорське мистецтво, театральна культура, драматичні гуртки, Рівненщина.

Summary

Society «Prosvita» in development of dramatic art of Rivne region in an intermilitary period

In the article role of society «Prosvita» in development of dramatic art in an intermilitary period, his value in a revival of dramatic and artistic activity and forming of cultural and educational life of region are investigated.

Key words: society is «Prosvita», amateur art, theatrical culture, dramatic groups, Rivne region.

Аннотация

Исследовано роль общества «Просвита» в развитии театрального искусства Ровенщины межвоенного периода, его значения в возрождении театрально-художественной деятельности и формировании культурно-образовательной жизни области.

Ключевые слова: общество «Просвита», любительское искусство, театральная культура, драматические коллективы, Ровенщина.

ЗМІСТ

В.Г. Виткалов. Регіональна культурно-мистецька практика як об'єкт наукового дослідження	3
---	---

Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

О.А. Куліш. Сміслові аспекти фантастичних зображень у первісному мистецтві	7
І.В. Бондаренко. Історіографія дослідження ювелірних комплексів Київської Русі: мистецтвознавчий дискурс	15
О.І. Сопко. «Прикранський» та «невицький» періоди у творчості Івана Югасевича Склярського	22
Л.М. Дерман. Український костюм як форма реалізації культурних практик в умовах розвитку сучасної української культури	30
І.М. Локишук. Витоки ткацтва на Рівненському Поліссі	35
О.С. Мойсюк. Килимові записки Житомирського Полісся: технологічні та орнаментальні особливості	39
В.М. Курилюк. Шляхи та моделі українського імпресіонізму	43
С.В. Оборська. Психологія колірного вирішення приміщення в стилі модерн	51
І.М. Ян. Діяльність музично-виконавських колективів Харкова 20 початку 30-х років ХХ століття	57
Г.Д. Борейко. Товариство «Просвіта» у розвитку театрального мистецтва Рівненщини міжвоєнного періоду	62
С.М. Афанасьєв. Школа виконавської майстерності В.А. Денисенка: до історії вітчизняної хореографічної освіти (60-80-ті рр. ХХ ст.)	66
Н.О. Комар. Українські театри та напрями їх діяльності у період «відлиги» (1953-1968 рр.)	70
Л.А. Черній. Волинь на перехресті малярських взаємних впливів України та Польщі	77
Т.В. Забута. Вокально-хорові та інструментальні колективи Рівненського міського Будинку культури: історико-культурологічний аспект	81
О.Стебельська. Мистецькі заклади Тернопільщини у професіоналізації культури регіону	87
С.В. Виткалов. Фестивальна практика Рівненщини як культурний феномен доби	92
Т.Г. Сокіл. Інтерпретація творів Михайла Старицького на рівненській сцені	98
М.Марач. Церковне хорове мистецтво Волині доби державної незалежності України	102
К.І. Станіславська. Пісочна анімація як видовищна форма екранного мистецтва ХХІ століття	109
Н.О. Бондарчук. Безперервність пейзажної традиції у творчості кримських татар	113
А.В. Кривенцова. Проблема авторської ідентифікації в живописних автопортретах сучасного мистецтва Харкова	120
Д.Є. Рудик. Вияв етнічної культури в дизайні сучасних готельних комплексів України	124
А.І. Кравченко. Становлення та розвиток музичного мистецтва Одеси – культурного центру південно-західного регіону України	129
А.А. Гоцалюк. Традиції в розвитку хореографічного мистецтва	135

Розділ II. ТЕОРЕТИКО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

М.Криволапов. Витоки формування і розвитку української художньої критики	141
О.М. Ізваріна. Українська музично-критична думка початку ХХ століття та її значення для становлення вітчизняного оперного мистецтва	149
З.М. Ластовецька-Соланська. Становлення музично-соціологічних поглядів в Україні	154
В.Ю. Джур. До питання визначення поняття релігійного мистецтва	159
С.О. Салдан. Генеза музичного мистецтва в контексті антропофії Р.Штайнера	163
І.Л. Бермес. Музична інтонація й інтонування: історико-теоретичний аспект	167
Т.Л. Корнішева. Імпровізація у диригентсько-хоровій діяльності	173
І.В. Клименко. Метод макрокартографування у східнослов'янській мелоареалогії	180
Л.П. Макаренко. Специфіка переосмислення народного мелосу у творчості Л.Колодуба на основі аналізу першої сьютги із симфонічного циклу «Українські танці»	184
Р.Калин. Конвергенція як феномен культури та її рефлексії у вокальному мистецтві	191
О.П. Берлач. Декоративні мотиви в оборонній архітектурі Луцька	197
В.М. Драганчук. Образ Оксани в опері В.Кирейка «Бояриня»: відчуття природної релігійності у ментальній характеристиці героїні (за драматичною поемою Лесі Українки)	200
Л.М. Свірідовська. Стилiстико-формотворчі особливості музики В.Косенка	205
І.М. Мокрогуз. Аплікатурні особливості виконавства на традиційних діатонічних інструментах – кобзі, старосвітській бандурі, торбані	210
С.М. Маловічко. Методологічний аспект сучасної музичної культури	215
Ю.Р. Кундис. До питання Львівської школи баянно-акордеонного мистецтва з позицій типологічних ознак регіональної виконавської школи	220
В.Ф. Князєв. Розвиток жанру обробки народної музики у баянно-акордеонній творчості українських композиторів другої половини ХХ ст.	225
В.Г. Дутчак. Збереження і розвиток регіональних традицій кобзарського інструментарію в українському зарубіжжі (кінця ХХ – поч. ХХІ ст.)	230
М.М. Тиновський. Кларнетове виконавство у різних ансамблях народних інструментів України та його проекція на самодіяльну, естрадну та академічну традицію	235
Л.М. Пасічняк. Народно-інструментальне ансамблеве виконавство України у світлі наукових студій	240
В.В. Шафета. Компонування музики для однорідних ансамблів баяністів (акордеоністів) композиторів Львівщини	247
Ю.В. Чумак. Творчо-виконавська діяльність Віктора Власова та її проекція на баянну творчість	252
А.І. Душний. «Дитячий альбом» як основа дидактичного репертуару у доробку представників Львівської баянної школи	257
Н.Л. Цюлюпа. Еволюція естрадно-джазового виконавства	262
О.А. Мерлянова. Український жіночий танець як джерело творчої діяльності хореографічних колективів	265
Б.І. Забута. Жанрові особливості музичного супроводу бальних танців	270
А.Нижник. Концерт для баяна і камерного оркестру Ігоря Шамо: питання інтерпретації	275
Г.А. Пархоменко. Візуальні джерела творчості А.Гауді	280
В.Михальчук. Галерейна діяльність як предмет наукового дослідження	286

Розділ III. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

В.Г. Виткалов, С.В. Виткалов. Незабутні постаті волинського образотворення: К.Литвин (1938-1998)	291
О.Ю. Бобечко. Творчий портрет сучасної бандуристки: Галина Береза-Топоровська	303
Л.К. Костюк. Постать Георгія Косміади в культурно-освітньому середовищі м. Рівного кінця 1910 – початку 1920-х років	310
Відомості про авторів	316